

Danmarks Biblioteksforenings jubilæumsskrift

100 år med det stærke bibliotek

Anmeldelse af Pierre Evald

Det stærke folkebibliotek: 100 år med Danmarks Biblioteksforening / Martin Dyrbye m.fl. Udgivet af Danmarks Biblioteksforening og Danmarks Biblioteksskole, 2005. 271 sider.

Det stærke folkebibliotek: 100 år med Danmarks Biblioteksforening er titlen på den jubilæumsgave som Danmarks Biblioteksskole har betænkt Danmarks Biblioteksforening med her i 100-året for foreningens oprettelse. Det er forskere ved skolen som har forfattet skriftets fremstilling af foreningens - og i varieret omfang folkebiblioteksvæsenets - udvikling i en begivenhedsrig 100-årig periode med først foreningsmæssig fusionering efterfulgt af en senere tids afskalninger. Det er et helt århundredes bibliotekhistoriske udvikling med langsom samordning af de tidlige spæde bogsamlinger frem mod et stigende statsligt engagement og det heldige samspil mellem lokale og centrale aktører som foreningen om nogen har haft sin andel i at få til at lykkes.

Og hermed er anslået en vægtig tematik som var bestemmende for foreningens oprettelse 27. september 1919. Ved fusioneringen af Danmarks Folkebogssamlinger (oprettet 1905) med Dansk Biblioteksforening (oprettet 1916) opstod Danmarks Biblioteksforening, der nu skulle favne bredt over de mange lærere der i en årrække filantropisk havde virket for den gode

Pierre Evald er underviser og forsker ved Institut for Biblioteksudvikling, Danmarks Biblioteksskole i Aalborg. pe@db.dk

sag. Men foreningen skulle også rumme de nye faguddannede bibliotekarer, der med folkeoplysningens klare fakkellængde trængte sig på og positionerede sig mod den udbredte distribution af jævn folkelig læsning i folkebogsamlingerne. En rolleovertagelse som iøvrigt faldt fint i tråd med lærernes pædagogiske funktion med at etablere en opfølgende bogforsynings-tjeneste, som kunne fortsætte skolens arbejde med at fremme læsning og ikke mindst holde læsningen vedlige efter endt skolegang. Men som ikke rakte til århundredets første store udvidelse af biblioteksbe- grebet hen mod et folkebibliotekstilbud, der mod- svarede industrisamfundets krav og ikke længere afspejlede agrarsamfundets mere sindige rytme og traditionelle behov.

Det er dette bibliotekstilbuds forvandling overfor de ubemidlede klasser som Anders Ørom behandler i sit afsnit *Folkebiblioteket i samfundet: Et rids af 100 års historie*. Med udgangspunkt i parlamentarismens indførelse behandles først oplysningstan- ken og den oplysende litteraturs funktion i de tidlige mangefacetterede bibliotekstilbud til forskellige socialt bestemte samfundslag. Fremstillingen trækker her på forfatterens tidligere omfattende analyse af bestands sammensætning og brugerprofiler i hans historiske studier af bibliotekstilbuddene i Dronninglund, Aalborg og Hjørring. Begrebet lokalfølelse (Vilh. Grundtvig, SB) og Johs. Grønborgs folke- lige bogvalgslinie indgår i forklaringsrammen for brydningerne mellem det lokale engagement og det centrale perspektiv, der melder sig med stadig større kraft i århundredets løb. Med forfatterens egne ord:

”De væsentligste træk i denne udvikling er, at der i udgangspunktet var et differentieret landskab af oplysningstraditioner og litterære strømninger, der på forskellig måde var knyttet til den sociale lagdeling. Århundredeskiftets bibliotekstyper afspejlede den sociale stratifikation og var præget af forskelligartede normer og kulturelle præferencer.” (s. 23).

Anders Øroms fremstilling er velskrevet og veldokumenteret i sin analyse af periodens biblioteksudvikling i en ånds- og litteraturhistorisk kontekst. Den rummer i sin analyse flere iagttagelser der byder sig til som udgangspunkt og som problemfelter for yderligere studier. Eksempelvis konstateringen af at A.S. Steenbergs bog *Folkebogsamlinger. Deres Historie og Indretning* ved sin udgivelse i år 1900 rummer de to væsentlige sider i dansk biblioteksvæsen, sider der i årenes løb har konfliktet og interageret og dermed affødt væsentlige diskussioner om bibliotekstilbudets kernepunkter. På den ene side det indholdsmæssigt-normative (”ånd”), som fremstillet i Steenbergs gennemgang af den udenlandske biblioteksudvikling og biblioteksideologi klar til import, og på den anden side det biblioteksteknisk-organisatoriske felt (”teknik”), der med inspiration fra Deweys Library Economy-rationalitet markedsføres i Steenbergs afsnit om hensigtsmæssige arbejdsmetoder i pionertidens enmandsbetjente bogsamlinger. Begge disse sider indgik i Biblioteksloven af 1920: I bekendtgørelsens retningslinier for bogvalget, og i lovens økonomiske incitamenter om at benytte de centralt udarbejdede bibliotekstekniske ordningssystemer. Det blev på begge disse felter at Danmarks Biblioteksforening over tid skulle vise sin pondus i århundredets biblioteksudvikling.

At spænde over 100 års biblioteksudvikling på 28 sider kræver en penneføring med sikker disponering af stoffet, og der er da også mange spændende ansatser der kunne have tålt at blive forfulgt nærmere. Udviklingen i 1970'erne og 1980'erne karakteriseres ved begreber som decentralisering af normer og værdier, en biblioteksmæssig identitetskrise og en postmoderne nivellering med relative vurderingskriterier og omfattende markedsorientering til følge. Centralperspektivet evaporerer og Bibliotekstilsynets rolle nedtones i de nyliberalistiske 1980'ere. De omfattende investeringer i edb-udbygning tærede hårdt på bibliotekernes materialekonti - og på den fysiske decentralisering - og løste indirekte op for en import af managementretninger og den nævnte markeds-

orientering. Hvilket rejser spørgsmålet, om der ved århundredets slutning kan drages en stor cirkel der rækker tilbage til den helt dominerende efterspørgselstyring ved århundredes begyndelse. At et centralperspektiv igen skulle opnå fordums magt og agt kan nok betvivles, ligesom en ideologisk revitalisering umiddelbart forekommer utopisk, men herom senere.

Det er 100 års foreningshistorie der præsenteres i jubilæumsskriftet, men der er i de ovennævnte årstal for foreningsoprettelserne før 1920 også antydning at de 100 år skal tages med et gran salt. Danmarks Biblioteksforening må siges at have fået hævde på at regne sin grundlæggelse fra oprettelsen af Danmarks Folkebogsamlinger i 1905. Derfor et 50-års jubilæum i 1955 og de 75 år der fejredes i 1980, men der synes også at have været en mere realitetsbetonet forståelse af foreningens historie, idet der i september 1944 fandt en stilfærdig markering sted af 25 året for Danmarks Biblioteksforenings oprettelse med kranseindlæggelse ved pionerernes grave (s. 149). Men om 100-året nu også med god ret kan siges at være indtruffet, er ikke en diskussion der rejses i jubilæumsskriftet, hvilket vel næppe heller var at forvente nu kursen var afstukket.

Efter Anders Øroms rids af den ideologihistoriske kontekst for bibliotekernes udvikling følger skriftets hovedafsnit, der er forfattet af Martin Dyrbye (MD) og Jørgen Svane-Mikkelsen (JSM), begge undervisere og forskere ved Danmarks Biblioteksskole. De har opdelt stoffet imellem sig, således at MD behandler perioden op til 1950'erne hvorefter JSM tager over for den resterende del af århundredet i en flydende og letlæst selvoplevet fremstilling, der også inddrager andre kilder end de foreningsinterne protokoller og referater fra foreningen arkiv der dominerer hos MD. Her må der rejses en hovedindvending mod den valgte præsentationsform i jubilæumsskriftet. Med det ressourceforbrug der er lagt i udarbejdelsen, er det noget problematisk at fravælge et noteapparat til kildematerialet. Gennem flere år er der arbejdet intenst i foreningens arkiv, men det er at forholde læseren enhver mulighed for at kigge historikerne i kortene at udelade notehenvvisninger. Generelt savnes også et indledningsafsnit, der gør rede for de redaktionelle valg og fravalg, ligesom historikernes omgang med kildematerialet fremstår noget uformidlet. Forordets bemærkninger om at kildehenvisninger ville gøre teksten mindre læsevenlig står næppe til troende, hvis vi sammenholder med Erik Allerslev Jensens -

og Klingberg-Nielsens - ”*Til Bibliotekssagens Fremme*” (1985) hvor noterne i en læsevenlig fremstilling her formidler de omfattende kildestudier, der er foretaget i Bibliotekstilsynets arkiv. Det er til alle tider og i alle formater udfordringen for formidlere og for historikere at få disse ting til at hænge sammen, så vi undgår publiceringer med mangler, der måske i mange år blokerer for en fyldigere og fagligt set mere forsvarlig udgivelse om emnet. Citater fremstår gennemgående uden kildehenvisning, henvisning til andre faglige fremstillinger forekommer kun sjældent (undtagelsesvis på s. 90) ligesom almindelige henvisninger (eksempelvis: ”omtalt side xxx”) er udeladt. Enkelte meningsforstyrende fejl forekommer også, således Danmarks i stedet for Dansk Biblioteksforening (s. 93). Disse forhold gør tilsammen at de mange spørgsmål læseren undervejs stiller til stoffet i al for stor udstrækning lades ubesvarede. Og hvor der savnes de dele, der kunne gøre bogen til et uundværligt referenceværktøj for bibliotekshistoriske studier. Som i det tyske jubilæumsskrift *Verein Deutscher Bibliothekare 1900-2000: Bibliographie und Dokumentation* (2004) hvor 100 års foreningsliv dokumenteres med lokalarbejdet, biografier, publikationer og ikke mindst årsmødernes lokalisering, taler og temaer. Ikke mindst en bibliografi over foreningens historie føles som et savn.

Det er efterhånden en noget altnodis men dog stadig udbredt opfattelse, at historikere gennemgående skal søge også den måske ubekvemme sandhed, selv når de er forhyrede til at skildre glørværdige institutioners eller foreningers historie og fremtrædende personers bedrifter. Et par punktnedslag i jubilæumsskriftet - Døssings arrestation i 1942 og biblioteks-kommissionen i 1970'erne - vil måske kunne give et fingerpeg af dets balancegang mellem jubilæumsforventningernes sus og en mere nøgtern og realitetsforankret fremstilling.

Thomas Døssings centrale placering i mellemkrigstidens biblioteksudvikling gør det fristende at nærlæse bogens fremstilling af Danmarks Biblioteksforenings ageren omkring hans arrestation i december 1942. H.P. Hansens afgang som foreningens formand i 1945 indikerer, at noget må være gået galt. Døssing var medstifter af Frit Danmark og velkendt af besættelsesmagten for sin antinazistiske indstilling, men det var trods alt en overraskelse da biblioteksvæsenets førstemand 9.12.1942 kom i tysk varetægtsarrest, anklaget for kommunistisk virksomhed, antitysk

propaganda og opfordring til sabotage mod værne-magten. At det skete på dagen efter udsendelsen af justitsministeriets censurcirkulære får MD til i sin grundige gennemgang af affæren at nævne ”at det må stå hen i det uvisse, om der er nogen sammenhæng mellem udsendelsen af cirkulæret og arrestationen” (s. 138). Døssing overføres i januar 1943 med hjælp fra foreningen til Vestre Fængsels danske afdeling og interneres efter løsladelsen i april 1943 på ubestemt tid i sit hjem i Humlebæk, samtidig med at justitsministeriet på tysk forlangende giver ham permanent orlov fra embedet som biblioteksdirektør. At Danmarks Biblioteksforenings formand ikke markerer sig stærkere afføder efter befrielsen en skarp kritik fra Frit Danmarks Bibliotekargruppe som udsendte *Demokratiets Krav til Bibliotekerne* (1945). Danmarks Biblioteksforening og dens formand har næppe levet op til de forventninger der med rette kunne stilles i situationen, hvilket fremgår med nogen tydelighed af det forhold, at Døssing under sin internering nægter at mødes med foreningens repræsentanter. Men også af det nævnte angreb på foreningens rolle under krigen, som bl.a. Allerslev Jensen, formand for Frit Danmarks Bibliotekargruppe, lader komme til udtryk i pamfletten. Med min tiltro til begge biblioteksdirektørers vurderingsevne - og til de andre forfattere, herunder Carl Thomsen og Aase og Viggo Bredsdorff - er det svært at frikende foreningen for om ikke urent så dog højst problematisk trav i denne sag. Det var dog også, som rigtigt påpeget af MD, samtidig en politisk debat om bibliotekernes autonomi eller samfundsmæssige funktion, der på mange måder foregriber begivenhederne i 1960'erne hvor såvel bibliotekernes rolle som foreningens organisering og formandsmonopolet igen kommer i spil.

Lysholt Hansens markante formandsskab af foreningen (1961-1978) får sin velfortjente plads i JSM's levende og gennemillustrerede fremstilling af den nyere bibliotekshistoriske udvikling. Det er næppe for meget sagt at Lysholts frugtbare parløb med biblioteksdirektør Erik Allerslev Jensen var af epokal betydning for folkebibliotekerne, og hans evner til at rotere med kasketten som foreningsformand og samtidig formand for finansudvalget er en af de mere behændige økonomiske øvelser, der har sat sig dybe og uafviskelige spor i sektoren. Men hans stil førte også til at forskningsbibliotekerne i stigende grad lagde luft til foreningen, som de efterhånden opfattede som en rendyrket kommunal folkebiblioteksforening, frem til udmeldelsen i 1978-79, hvor tumulten

på årsmødet i Rønne - og dets omfattende logistiske problemer - lades uomtalt af JSM. Et sjældent ringe politisk jugement blev udvist af Lysholt Hansen ved sammensætningen af Bibliotekskommissionen i januar 1976. Overvægten af agtværdige DB-medlemmer og den partipolitiske slagside modsvarede af en forskningsbiblioteksmæssig underrepræsentation, og trods en mindre udvidelse af kommissionens medlemmer var løbet kørt. Det var ikke politisk muligt senere at få en bred politisk accept af hverken kommissionens flertals- eller mindretalsforslag, og forskningsbibliotekerne kunne begrave de truende tanker om et fælles direktorat og en fælles lov for en 20-årig periode. Disse kritiske forhold for Danmarks Biblioteksforenings varetægelse af det samlede biblioteksdanmarks interesser kunne være udførligere fremstillet af JSM, hvis fremstilling med fordel kan suppleres af Børge Sørensens fyndige indlæg herom i Bibliotek 70 i foreningens jubilæumsår 1980: *I lyst og nød med Lysholt. Danmarks Biblioteksforening 1960-1980*.

Der kan således rejses flere spørgsmål til disponeringen af stoffet, og det er ud fra en rimelighedsbetragtning noget problematisk at afsætte den valgte ødsle spalteplass til UBIS og biblioteksloven af 2000. Det er og bliver dog en skønssag. Men mange forhold der kunne have haft godt af en øget opmærksomhed forbliver kun utilstrækkeligt belyst. Ikke mindst foreningens rolle - direkte og indirekte gennem dens virksomheder - i den tidlige systemudviklingsfase er kraftigt underbelyst. De personlige og institutionelle interesseudsættninger i tegningen af folkebibliotekernes tidlige edb-udvikling er af imponerende omfang, og skrivningen herom tenderer gennemgående mod partsindlæg der har en yderst lemfældig omgang med realiteternes verden. En verden der stille evaporerer i takt med at aktørerne ældes og kildematerialet udtynnes.

Vi har med *Det stærke bibliotek* fået en righoldig historisk fremstilling af en forening og dens - næsten - hele biblioteksverden. Per Nyeng har stået for det fremragende udvalg af fotos og illustrationer,

og Pico Stæhr for bogens appetitvækkende layout. Det er en gave, ikke bare til Danmarks Biblioteksforening, men til alle med interesse i det biblioteksvæsen, som i stigende grad har udviklet sig til en international succeshistorie, hvor også dannelsen af Biblioteksparaplyen på nationalt plan har genskabt en løbende dialog mellem biblioteksvæsenets mange interessenter. For Danmarks Biblioteksforening bliver der næppe tid til at hvile for længe på laurbærrene og rusen fra 100-årsfesten. Der er en igangværende strukturreform som vil kræve foreningens fulde opmærksomhed og som nok engang vil lave om på bibliotekernes administrative Danmarkskort.

Det stærke bibliotek (1993) var også titlen på det festskrift som blev udgivet til Bengt Hjelmqvist, Sveriges biblioteksvæsenes nestor, på hans 90-årsdag med et udvalg af hans foredrag og artikler gennem årene om nødvendigheden af at styrke folkebibliotekerne og udbygge deres rolle under skiftende samfundsmæssige og kulturelle vilkår. En tematisering der har interesse også for den danske biblioteksudvikling.

Den egentlige udfordring for et fortsat stærkt bibliotek vil ikke være at finde i de teknologiske eller strukturelle forandringer i landskabet. Det globale pres kræver snarere en ideologisk revitalisering af bibliotekerne, hvis styrken skal bevares så udviklingen ikke hægter bibliotekerne af. Der er aktuelt brug for at italesætte helt andre temaer end teknologi og struktur ("teknik"). Snarere handler det om igen at fokusere på institutionernes samfundsmæssige rolle med en helt nødvendig og højprofileret oplysningsindsats ("ånd") om den omfattende globale og nationale konflikt. Der er arvesølv at forvalte, jihadier at formidle og frihedsrettigheder at sikre. Skulle foreningen, bibliotekerne og bibliotekarerne ikke lykkes hermed, er det for mig tvivlsomt hvor mange kommende jubilæer der vil være at fejre for den hæderkronede biblioteksforening.

Samlet vurdering: Laudabilis. Sed sine 'præ ceteris'.